

53 (673) yılında Dimaşk'ta vefat eden Fedâle b. Ubeyd Bâbüssağır Kabrista-nı'na defnedildi. 59 (679), 67 (686-87) ve 69 (688-89) yıllarında öldüğüne dair rivayetler doğru değildir.

Vefatında Fedâle'nin cenazesini biz-zat taşıyan Muâviye'nin o sırada yanın-da bulunan oğlu Abdullah'a (veya Yezîd'e) böyle değerli bir zatın bir daha omuz-larda taşınamayacağını söylediği rivayet edilir. Fedâle, Cenâb-ı Hak'ın ancak tak-vâ sahiplerinin sadakasını kabul edece-ğini (bk. el-Mâide 5/27) belirterek yaptığı hayırlardan sadece bir zerrenin kabul edilmesinin bile yeterli olacağını söyler-di. Aynı zamanda kurrâdan sayılan ve Resûl-i Ekrem'den başka Hz. Ömer ve Ebû'd-Derdâ gibi bazı sahâbîlerden de hadis öğrenen Fedâle'nin elli rivayeti bu-lunmaktadır. İkisi *Şahîh-i Müslim*'de olmak üzere bu rivayetler dört sünen ile Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde yer almıştır. Kendisinden âzatlı kölesi Meysere, Abdullah b. Muhayrif, Muham-med b. Kâ'b el-Kurazî ve Uley b. Rebâh gibi kişiler hadis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Cenâ'iz", 9; Kelbî, *Nesebü Ma'ad ve'l-Yemeni'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, I, 372; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 401; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 294-295; Bu-hârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 124, 375; a.mlf., *et-Târîhu's-şagîr*, I, 119; Belâzûrî, *Futûh* (Fay-da), s. 220; Vekî, *Aḥbârü'l-kuḍât*, III, 200-201; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 429-430; V, 232, 234, 253, 330; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VII, 77; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 473; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 17; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 197-198; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 363-364; V, 238; a.mlf., *el-Kâmil*, III, 191, 458, 461, 472, 496; IV, 11; Nevevî, *Tehzîb*, I/1, s. 50; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 186-189; Zehebî, *A'lâ-mü'n-nûbelâ*, II, 113-117; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 41-60*, s. 285-286; İbn Kesîr, *el-Bî-dâye*, VIII, 78; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), V, 371-372; VI, 192; Hazrecî, *Hulâsattü Tezhib*, s. 308; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 221.

M. YAŞAR KANDEMİR

FEDÂLİ

(الفدالي)

Muhammed b. Muhammed
b. Şâfi' el-Fedâli
(ö. 1236/1820-21)

Mısırlı âlim.

Mısır'ın Delta bölgesinde bulunan Fe-dâle'de doğdu. Hayatı ve ilmi faaliyetle-ri hakkında fazla bilgi yoktur. Sadece son devir Eş'arî kelâmcılarından İbrâ-

him b. Muhammed el-Bâcûrî'nin hocası olduğu ve kelâm ilmine dair iki eser yaz-dığı bilinmektedir. Şöhretini daha çok Ezher şeyhliği yapmış bulunan Bâcûrî'nin hocası olmasına borçludur. Senûsî'den sonra Burhâneddin el-Lekânî, Bâ-cûrî vb. Mısırlı ve Kuzey Afrikalı âlimler gibi o da Eş'ariyye'nin son dönem tem-silcilerinden sayılır. Kelâm ilmine önemli bir katkıda bulunmamış, sadece geçmiş âlimlerin görüşlerini tekrarlayarak teyit etmiştir.

Eserleri. 1. *Kifâyetü'l-'avâm fîmâ ye-cibü 'aleyhim min 'ilmi'l-kelâm*. Mu-hammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin akaide dair *Ümmü'l-berâhîn* adlı eserine yapılmış bir şerhtir. Klasik kelâm kitapları tarzında kaleme alınan eserin Gazzâlî'nin *İlcâmü'l-'avâm*'ına reddiye olarak yazıldığı kabul edilir. Her ne kadar ki-tapta bu hususu belirten bir ifade yok-sa da üzerinde durulan itikadî konulara iman etmenin bir ayırım yapmaksızın bü-tün müslümanlara farz olduğunu belir-ten açıklamalar yanında eserin taşıdığı isim de bu intibai uyandırmaktadır. Mu-kaddimede aklî hükümler (vâcip, câiz ve müstahîl) incelendikten sonra Allah ile peygamberler hakkında inanılması farz olan hususlar elli madde halinde sırala-nır. Allah'a nisbet edilmesi vâcip olan sı-fatlar "selbî", "meânî" ve "mânevî" şek-linde kısımlara ayrılarak yirmi madde-de, yetkinlik sıfatlarının zıddı olup O'na atfedilmesi imkânsız bulunan sıfatlar da yine yirmi maddede ele alınır. Allah için câiz olan sıfat ise mümküni yaratıp yaratmamak şeklinde ifade edilir. Pey-gamberler hakkında vâcip ve müstahîl olan nitelikler de on madde halinde sa-yılarak elli sayısı tamamlanır. Eser iman konusunu işleyen bir hâtime ile sona erer. Fedâli'nin öğrencisi İbrâhim el-Bâ-cûrî esere *Tahkîku'l-maḥām 'âlâ Ki-fâyeti'l-'avâm* adıyla bir hâşiyeye yazmış-tır. Çeşitli nüshaları bulunan *Kifâyetü'l-'avâm* (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Ha-cı Mahmud Efendi, nr. 936/2) hâşiyesiyle birlikte defalarca basılmıştır (Bulak 1285; Kahire 1298). Duncan Black Mac-donald *Kifâyetü'l-'avâm*'ı İngilizce'ye çevirerek *Development of Muslim The-ology* adlı kitabı içinde yayımlamıştır (s. 315-351). 2. *Risâle 'âlâ lâ ilâhe illallâh* (*Risâle fî kelimetü't-tevhîd*). Bâcûrî bu ese-re de bir hâşiyeye yazmış ve her ikisi bir-likte yayımlanmıştır (Kahire 1291, 1301; Bombay 1296).

BİBLİYOGRAFYA :

Fedâli, *Kifâyetü'l-'avâm*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 936/2, vr. 99^a-112^b; Serkis, *Mu'cem*, II, 1453-1454; Brockelmann, *GAL*, II, 641; *Suppl.*, II, 744; *İzâhu'l-meknân*, I, 268; II, 372; *Hediyetü'l-'arîfîn*, II, 360; Ziriklî, *el-A'âm*, VII, 26; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elli-fîn*, X, 60; Halîl Merdem Bey, *A'yânü'l-karnîş-şâlişe 'aşer*, Beyrut 1977, s. 160; D. B. Macdo-nald, *Development of Muslim Theology*, London 1985, s. 315-351; a.mlf., "Fedâli", *İA*, IV, 536; a.mlf., "Kelâm", a.e., VI, 544; J. Schacht, "al-Fa-dâli", *Et* (İng.), II, 727; L. Gardet, "İlm al-Ka-lâm", a.e., III, 1145. AHMET SAİM KILAVUZ

FEDDÂN

(فدان)

Mısır ve Suriye'de kullanılan
eski bir alan ölçüsü birimi.

Feddân kelimesinin Ârâmîce, Arapça veya Nabatîce olduğuna dair değişik gö-rüşler bulunmakla birlikte Ârâmîce ol-ması ihtimali daha doğru görünmekte-dir. Zira bu ölçü birimi daha çok Ârâmî-ler'in yerleşim bölgelerinden olan Mısır, Nûbe, Suriye ve Mezopotamya'da kulla-nılmış olduğu gibi Arapça sözlüklerde kelimenin kökü "fdd" ve "fdn" gibi fark-lı şekillerde verilmektedir. "Öküz" veya "bir çift öküz" anlamına gelen feddân kelimesi, tek veya çift öküzle sürülebi-lecek arazi miktarına da isim olmuştur. Bir çift öküzün gece gündüz durmaksızın sürebildiği alana feddân-ı Rûmânî (Rûmî), gün boyunca sürebildiği alana feddân-ı İslâmî (Arabî), sabahdan öğle-ye kadar sürebildiği arazi parçasına da feddân-ı hurrâs (arz) denir.

Mısır ve Nûbe'nin mahallî ölçülerinden olan feddân, İslâm fetihlerinden sonra da tarım alanlarının ölçümünde ve ha-racın tesbitinde esas alınmıştır. Ancak diğer ölçüler gibi bu ölçü biriminin de-ğeri de zamana ve mekâna göre de-ğişiklik göstermiştir. Makrîzî, 1 feddânın 400 Hâkimî (Fâtımî Halifesi Hâkim-Biem-rillâh'a nisbetle) kasabakareye, 1 Hâkimî kasabanın ise 6 $\frac{2}{3}$ zirâu'l-kumâş veya 5 zirâu'n-neccâra eşit olduğunu kaydet-mektedir. Kalkaşendî'nin tesbitine göre 1 feddân = 400 kasaba² = 24 kırat; 1 kasaba = 6 ez-zirâu'l-Hâşimiyetü'l-kübâra] = 5 zirâu'n-neccâr = 8 zirâu'l-yed'dir. W. Hinz, Mahmud Bey ve Rey-yis'in hesaplamalarına göre 1 Hâkimî kasaba sırasıyla 399 cm., 388,4 cm. ve 385 cm.dir. Bu bulgulardan hareketle 1 feddân 6368,04 m², 6034,1824 m² ve 5929 m² eder. Dayandığı veriler bakımın-

dan bunların içinde en doğru olanı Rey-
yis'in tesbit ettiği 5929 rakamı gibi gö-
rünmektedir.

Mısır'da Fransız istilâsı döneminde
(1799-1802) ziraî vergilerde denge sağ-
lanması maksadıyla toprakların verimli-
liğiyle ters orantılı olarak üç ayrı fed-
dân değeri belirlendi: Nil nehrine yakın
bölgelerde 1336 arpent (4579 m²), Nil'-
den uzak topraklarda 2375 arpent (8140
m²) ve Dimyat civarında 2012 arpent
(6896 m²). Bunlardan başka Yukarı Mı-
sır'da 1670 arpent (5724 m²) ve Kıptiler
arasında 1530 arpent (5253 m²) deđe-
rinde feddânlar kullanılırdı.

1813 yılında Kavalalı Mehmed Ali Pa-
şa tarafından yapılan bir düzenleme ile
feddânın değeri 333 $\frac{1}{3}$ kasabakareye
indirilmiştir. Yine Mehmed Ali Paşa dö-
neminde, bölgelere göre 3-4 m. arasın-
da değişen değerlere sahip çeşitli kasa-
baların ortalaması alınarak 1 kasaba =
364 cm. olarak belirlenmiştir. Buna gö-
re 1 feddân = 4416,5332 m²'dir. 1861'-
de Said Paşa tarafından kasabanın de-
ğeri yeniden azaltılarak 355 cm. kabul
edilince yeni feddân 4200,8329 m² ol-
muştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzibü'l-luğa, XIV, 141-142; İbnü'l-Esir,
en-Nihâye, "fdd" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "fdd"
md.; *Tâcü'l-'arûs*, "fdd" md.; Lane, *Lexicon*,
"fdn" md.; Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmâ-
nî*, İstanbul 1293, II, 828; Kalkaşendî, *Şubhu'l-
a'sâ*, III, 442; IV, 198, 216, 240, 241; Makrîzî,
el-Hıta, I, 103; Hafâcî, *Şifâ'ü'l-'alil fi mâ fi
kelâmi'l-'Arab mine'd-dağîl*, İstanbul 1282, s.
167; Barkan, *Kanunlar*, s. 220, 221; Walter
Hinz, *el-Mekâyil ve'l-euzânü'l-İslâmiyye* (trc.
Kâmil el-Aselî), Amman 1970, s. 97-98; M. Ziyâ-
eddin er-Reyyis, *el-Harâc*, Kahire 1977, s. 294-
298; Mahmud Bey, "Le système métrique ac-
tuel d'Egypte", *JA*, I (1873), s. 87; M. H. Sauvai-
re, "Materiaux pour servir à l'histoire de la
numismatique et de la métrologie musulma-
ne", a.e., VIII (1886), s. 516-520; Pakalin, I, 595-
596; Cl. Huart, "Feddân", *IA*, IV, 536-537; "Fed-
dan", *TA*, XVI, 193; "Feddan", *ABr*, VIII, 479-
480.

CENGİZ KALLEK

FEDEK

(فدك)

Hayber'in fethinden sonra
barış yoluyla alınan
ve yarısı Hz. Peygamber'e
tahsis edilen köy.

Fedek (bugünkü Hâit) Medine ile Hay-
ber arasında, Medine'ye yaklaşık 150
km. mesafede yahudilerin yaşadığı bir
yerdi. Sa'doğulları'nın (Benî Sa'd b. Bekir)
Hayber yahudilerine yardım etmek üze-

re Fedek'te toplandıklarını ve buna kar-
şılık Hayber'in hurma gelirlerinden pay
istediklerini haber alan Resûl-i Ekrem,
Hayber'in fethinden önce 6. yılın Şâban
ayında (Aralık 627) Hz. Ali kumandasın-
daki 100 kişilik bir askerî birliği Sa'do-
ğulları üzerine Fedek'e göndermişti. Ger-
çekten Hayber yahudileri Teymâ, Fedek,
Vâdîlkurâ yahudilerini de yanlarına ala-
rak müslümanlara karşı savaş hazırlığı-
na başlamışlardı. Fedek civarına ulaşan
askerî birlik Sa'doğulları casuslarından
birini sıkıştırarak karargâhlarını öğren-
di. Hz. Ali yahudilerin karargâhına var-
dığında onların kaçtığını gördü, koyun
sürülerine ve develere ganimet olarak
el koyup orada üç gün kaldıktan sonra
Medine'ye döndü.

Hız. Peygamber, Hayber'in fethinden
sonra ensardan Muhayyesa b. Mes'ûd'u
Fedek halkını İslâm'a davet için gönder-
di. Fedek halkı topraklarının yarısı kar-
şılığında Resûlullah ile anlaşmak istedi-
ler. Resûl-i Ekrem, müslümanların iste-
dikleri zaman yahudileri çıkarmaları şar-
tıyla bunu kabul etti. Böylece Fedek sa-
vaş yapılmadan ele geçirildiği için arazi-
sinin yarısı Hz. Peygamber'e tahsis edil-
di. Resûlullah buradan elde edilen geliri
amme işlerine, yolcu ve misafirlere, ay-
rıca ailesine sarfederdi.

Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra ge-
rek hanımlarının gerekse kızı Fâtıma'-
nın Halife Ebû Bekir'den bazı istekleri
oldu. Nakledildiğine göre Hz. Peygam-
ber'in vefatı üzerine hanımları Resûl-i
Ekrem'in Hayber ve Fedek'teki hissele-
rinden miraslarını almak için Hz. Osman'ı
Hz. Ebû Bekir'e gönderdilerse de Hz. Âişe
onlara Resûlullah'ın, "Biz peygamberler
miras bırakmayız, bizim bıraktıklarımız
sadakadır" (Buhârî, "Meğâzî", 14, 38; "Fe-
râ'iz", 3; "İ'tişâm", 5) dediğini söyledi. Bu-
nun üzerine isteklerinden vazgeçtiler.

Hız. Ebû Bekir'in Fâtıma'ya haksızlık
ettiği iddiasıyla kaydedilen bir başka ri-
vayet daha vardır. Bu rivayette, Hz. Fâ-
tımâ'nın Fedek hurmalığını Resûlullah'ın
kendisine hibe ettiğini söylemesi üzeri-
ne Hz. Ebû Bekir'in Fâtıma'dan şahit is-
tediği, onun da Hz. Ali ile Ümmü Eymen'i
şahit gösterdiği, halifenin Hz. Ali'nin şa-
hadetini davacının kocası olması sebe-
biyle geçerli saymadığı, sadece Ümmü
Eymen'in şahadetini de yeterli görme-
diği belirtilmektedir. Bu rivayet doğru
kabul edilse bile Hz. Ebû Bekir'in verdi-
ği hükümlerde dinî esaslara ne kadar
titizlikle riayet ettiğini gösterir. Esasen
Hz. Fâtıma'yı Resûlullah'ın vefatından

sonra miras derdine düşmüş bir vâris
gibi gösteren bu rivayet, onun Hz. Ebû
Bekir'in hilâfetine olan itirazının da bir
mesnedi yapılmak istenmektedir. Baba-
sından kalan mirası alamayan Fâtıma'-
nın ashabı toplayarak onların huzurun-
da uzun bir konuşma yaptığı, Kur'ân-ı
Kerim'deki miras âyetlerini okuyup ha-
lifeyi onlara şikâyet ettiği, kendisine yar-
dımçı olmadıkları için de sitemde bulun-
duğu, bunun üzerine Ebû Bekir'in Resû-
lullah'a olan bağlılığını dile getirerek
peygamberlerin miras bırakmayacakla-
rına dair hadisi ondan bizzat duyduđu-
nu belirttiği, buna karşılık Fâtıma'nın
peygamberlerin miras bıraktığına dair
âyetler (en-Neml 27/16; Fâtır 35/32) oku-
yarak ona itiraz ettiği yolunda Şîa kay-
naklarında yer alan rivayetin de (A'ya-
nû's-Şî'a, I, 315-318) aynı maksatla uy-
durulduğu bellidir. Ayrıca Hz. Ali'nin ha-
life olduktan sonra Fedek'in statüsünü
ilk üç halife dönemindeki şekliyle devam
ettirmesi Hz. Ebû Bekir'in isabetli hü-
küm verdiğini göstermeye yeterlidir. Hz.
Fâtıma'ya nisbet edilen bu konuşmanın
şerhine dair Şîi âlimleri tarafından pek
çok eser kaleme alınmıştır (Abdülcebbar
er-Rifâî, IV/14, s. 64, 67, 68, 70, 77, 78).
Âyetullah Muhammed Tâhir Âl-i Şüb-
beyr el-Hâkânî'nin *Şerhu Huḫbeti's-Şid-
dika Fâtimate'z-Zehrâ* adlı kitabı (Kum
1412/1371 hş.) bunlardan biridir. *Kitâ-
bü Fedek* adını taşıyan birçok eser de
bu arada zikredilebilir (a.g.e., IV/14, s.
91-92, 95-96, 102).

Hız. Ömer, anlaşmalara bağlı kalma-
yıp müslümanlar aleyhinde faaliyette
bulundukları için yahudileri Fedek'ten
çıkarmaya karar verince Ebû'l-Heysem
Mâlik b. Teyyihân, Sehl b. Ebû Hasme
ve Zeyd b. Sâbit'i oraya gönderdi. Bun-
lar Fedek topraklarının yarısının değeri-
ni tesbit ettiler. 50.000 dirhem'in üye-
rinde olduğu sanılan bu miktarı Hz. Ömer
ödedi ve yahudileri yine İslâm sınırları
içinde bulunan Suriye tarafına gönder-
di. Böylece Fedek gelirinin yarısı beytül-
mâle geçti, diğer yarısının harcanması-
na da Hz. Peygamber devrinde olduğu
gibi devam edildi.

Halife Ömer Fedek'i Hz. Fâtıma'nın mi-
rasçılarına vermek istediysen de Hz. Ali
ile Abbas arasında anlaşmazlık çıktığı
için arazi yine beytül-mâle kaldı. Muâvi-
ye Fedek'i Mervân b. Hakem'e iktâ etti.
Mervân da burayı iki oğlu Abdülmelik ile
Abdülazîz'e bağışladı. Daha sonra Ömer
b. Abdülazîz'e ve Abdülmelik b. Mervân'ın
iki oğlu Velid ile Süleyman'a intikal etti.